

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21

Application of Buddhist Trisikkha in 21st Educational Administration

สงกรานต์ อนุสุเรนทร์

Songkran Anusuren

โรงเรียนบ้านห้วยเหล็ก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1

Hueilex School, Loei Primary Educational Service area Office 1

*Corresponding author, e-mail: songkrananusuren61@gmail.com

Received: April 14, 2023; Revised: April 20, 2023; Accepted: May 9, 2023

บทคัดย่อ

การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะโลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคของข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี ซึ่งทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและการคาดการณ์เพื่อเตรียมวางแผนไว้ล่วงหน้าทำได้ยากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากกระบวนทัศน์เก่าสำหรับศตวรรษที่ 20 สู่กระบวนทัศน์ใหม่ สำหรับศตวรรษที่ 21 แม้จะเป็นเรื่องยาก แต่เส้นทางในอนาคตก็คงต้องมุ่งการบริหารเพื่อการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ซึ่งการบริหารการศึกษา สำหรับศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิผล นักบริหารการศึกษาจะต้องมีความคาดหวังสูง มองอนาคตอย่างมีวิสัยทัศน์ มีจิตมุ่งสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ว่าเป็นจุดมุ่งหมายพื้นฐานที่สำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด เป็นเรื่องที่ทำทายเป็นอย่างยิ่ง เพราะทุกสิ่งเป็นเรื่องไม่แน่นอนในสังคมมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม สรรพสิ่งทั้งหลายคือ ความไม่เที่ยง ทุกอย่างเป็น อนิจจัง หลีกเลี้ยงไม่ได้ ดังนั้นองค์กรจะดำรงอยู่ได้ต่อไปอย่างยั่งยืนต้องมีการกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการ ความเปลี่ยนแปลงในองค์กรที่เหมาะสม โดยจะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลในองค์กรทุกคน และผู้บริหารต้องมีทักษะ ความรอบรอบในการจัดการ ความยืดหยุ่น และการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์ กลวิธีที่เหมาะสมในการบริหารการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กร บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักไตรสิกขาเพื่อการบริหารการศึกษา โดยจะนำเสนอในประเด็นได้แก่ ความหมายของของไตรสิกขา แนวคิดการประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้การบริหารการศึกษาในยุคนี้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ การบริหารการศึกษา; การศึกษาในศตวรรษที่ 21; ไตรสิกขา

Abstract

Educational management in the 21st century is characterized by constant changes in the environment due to the world's transition into an era of information and technology. This rapid change makes it increasingly difficult to predict and plan for the future. It represents a shift from the old paradigm of the 20th century to a new paradigm for the 21st century. Although challenging, the path forward must focus on managing change across multiple dimensions.

For effective educational management in the 21st century, educational administrators must have high expectations, a visionary outlook for the future, a creative mindset, and recognize learning as the most fundamental and important goal above all else. This is extremely challenging because everything in human society is uncertain, according to Buddhist principles. All things are impermanent; everything is "anicca" (impermanent) and unavoidable.

Therefore, for an organization to continue existing sustainably, it must establish appropriate strategies for managing organizational change. This requires cooperation from all individuals in the organization. Administrators must possess skills, thoroughness in management, flexibility, and the ability to make decisions in selecting appropriate strategies and tactics for managing the changes occurring within the organization.

The purpose of this article is to present issues related to the application of the Threefold Training (Trisikkha) principle for educational management. It will address topics including the meaning of Trisikkha and concepts for applying Trisikkha to educational management in the 21st century, aiming to ensure that educational management in this era can continue to exist sustainably.

Keywords: Educational Management, 21st Century Education, Threefold Training or Trisikkha

บทนำ

ศตวรรษที่ 21 นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเชื่อมโยงของโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ล้วนส่งผลให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ในการจัดการศึกษา (วิจารณ์พานิช, 2555) ซึ่งรวมถึงการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความคิดสร้างสรรค์ การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและความรู้ การสร้างสมดุลระหว่างการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการและการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม การบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาที่มีจำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด การสร้างระบบการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียนและสังคม

การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารการศึกษา จึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจและมีศักยภาพสูง หลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543) โดยมีความสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาศสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารการศึกษาสามารถช่วยเสริมสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ มีจริยธรรม และตอบสนองต่อความท้าทายของโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยศีลสามารถนำมาใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีจริยธรรมและความรับผิดชอบ สมาธิช่วยในการพัฒนาทักษะการจัดการและการตัดสินใจ ในขณะที่ปัญญาสนับสนุนการพัฒนาความรู้และนวัตกรรมทางการศึกษา

บทความนี้จะนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารการศึกษาในบริบทของศตวรรษที่ 21 โดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างหลักธรรมกับการบริหารการศึกษาศสมัยใหม่ และเสนอแนวทางการนำไปปฏิบัติเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยให้สามารถรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21

คำว่า “การศึกษาในศตวรรษที่ 21” ย้ำให้เห็นว่า เรากำลังอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสภาพแวดล้อมที่ประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้นเรื่อย ๆ และระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว โดยไม่ใช่แค่การปฏิรูปเพียงครั้งคราว แต่ต้องเป็นการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อตอบสนองความต้องการของเยาวชน สังคมและตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งผู้กำหนดนโยบายและบุคลากรด้านการศึกษาของไทยที่ตระหนักว่า การศึกษาควรจะมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและสอดคล้องกับสังคมในอนาคต

วิโรจน์ สารรัตน์ (2556) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำ ทักษะและทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ว่าผู้นำสถานศึกษาเป็นบุคคลที่ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามคำสั่งของหน่วยงานระดับจังหวัด หรือระดับแผนกงานเกี่ยวกับงานบุคลากร การจัดซื้อจัดจ้าง การงบประมาณ การจัดทำแผนและสนามเด็กเล่นที่ปลอดภัย ความสัมพันธ์กับสาธารณะและอื่นๆ ที่จะทำให้การบริหารสถานศึกษา เป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งบทบาทสำคัญในใจได้ว่า ตนเองได้ทำหน้าที่เป็นเช่น ผู้นำ (As leader) เพื่อการเรียนรู้ของนักเรียน (Student learning) เพราะการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หากขาดการใช้ภาวะผู้นำ (Leadership)

โดยภาวะผู้นำสถานศึกษา (School leadership) หมายถึง แต่ละบุคคลต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชาการ การประเมินผล และเทคนิคการสอน มีการทำงานเพื่อเสริมสร้างทักษะร่วมกับครู การรวบรวม วิเคราะห์ และการใช้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ผู้นำถูกคาดหวังให้ทำงานร่วมกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้มีความมั่นใจได้ว่าความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนได้รับการตอบสนอง และนั่นหมายความว่า สมาชิกในโรงเรียนจะต้องมีภาวะผู้นำร่วม (Shared leadership) เพื่อให้แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำมาจากสมาชิกทุกคนร่วมกัน แต่ก็ได้หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะปลีกตัวจากความรับผิดชอบนี้ออกไป แต่กลับจะต้องสนับสนุนให้มีความรับผิดชอบร่วม (Shared responsibility) ในการระบุปัญหา การสร้างทางเลือก และการนำไปปฏิบัติ

กัญญกร เอี่ยมพญา (2564) กล่าวว่า การบริหารการจัดการศึกษาที่จะมีความเหมาะสมกับโลกในศตวรรษที่ 21 จะต้องดำเนินการเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะและประสบการณ์ที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันการศึกษาต่อและการปฏิบัติหน้าที่การงาน ต้องมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระของการจัดการเรียนการสอนรวมทั้งแนวทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาครูเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเนื้อหา สาระที่จะสอน รวมทั้งวิธีการจัดการเรียนการสอน

การให้การศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นประเด็นสำคัญระดับชาติที่ประเทศไทยต้องแก้ไข และกำหนดยุทธศาสตร์การศึกษาของชาติใหม่ ทุกภาคส่วนต้องหันกลับมาองจุดที่ยืนอยู่และก้าวไปสู่จุดหมายใหม่ โดยการเปลี่ยนแปลงทัศนะ (Perspectives) จากกระบวนทัศน์แบบดั้งเดิม (Tradition Paradigm) ไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ที่ให้โลกของนักเรียนและโลกความเป็นจริงเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่ไปไกลกว่าการได้รับความรู้แบบง่าย ๆ ไปสู่การเน้นพัฒนาทักษะและทัศนคติทักษะการคิด ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะองค์การ ทัศนคติเชิงบวก ความเคารพตนเอง นวัตกรรม ความสร้างสรรค์ทักษะการสื่อสาร ทักษะและค่านิยมทางเทคโนโลยีความเชื่อมั่นตนเอง ความยืดหยุ่น การจูงใจตนเอง และความตระหนักในสภาพแวดล้อม (ธงชัย สิทธิกรณ. 2559; อดุลย์ วังศรีคุณ. 2557)

กรอบทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

กรอบแนวคิด “ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21” มีจุดเริ่มต้นมาจากภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (P21) ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นกลุ่มสมาชิกที่ประกอบด้วย องค์กรวิชาชีพระดับประเทศ และ

สำนักงานด้านการศึกษาของรัฐ หน่วยงานเหล่านี้มีความกังวลเพราะเล็งเห็นความจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีทักษะที่ใช้ประโยชน์ได้จริงมากกว่าทักษะที่เน้นในโรงเรียน จึงมีการประชุมร่วมกันของนักวิชาการหลากหลายสาขา โดยรัฐบาลต้องการพัฒนาคุณภาพประชากรของประเทศ เพื่อยกระดับขีดความสามารถของประเทศกับนานาชาติ และต้องการให้ประชากรนั้นมีคุณภาพ และศักยภาพในสังคมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงเป็นที่มาของความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 (ชมพู่ เนื่องจำนงค์. 2563) แนวคิด 2 ประการหลักคือ ความรู้ในวิชาแกน เนื้อหาประเด็นที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 และทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (ธงชัย สิทธิกรณ. 2559; อดุลย์ วังศรีคุณ. 2557)

1. ความรู้ในวิชาแกนและเนื้อหาประเด็นที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย ความรู้ในวิชาแกน ได้แก่ ภาษาแม่และภาษาโลก คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์หน้าที่พลเมืองและการปกครอง เนื้อหาประเด็นที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อความสำเร็จและมีความสำคัญในที่ทำงานและชุมชน ได้แก่

- ความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness)
- ความรู้เกี่ยวกับการเงิน เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ (Financial, Economics, Business and Entrepreneurial Literacy)

- ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Literacy)
- ความรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy)
- ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Literacy)

2. ทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

2.1 ทักษะชีวิตและการทำงาน (Life and Career Skills) ในการดำรงชีวิตและในการทำงานนั้นไม่เพียงต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถในเนื้อหาความรู้หรือทักษะการคิดเท่านั้น หากแต่ยังต้องการผู้ที่สามารถทำงานในบริบทที่มีความซับซ้อนมากขึ้นอีกด้วยทักษะที่จำเป็น ได้แก่ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว (Flexibility and Adaptability)

- ความคิดริเริ่มและการชี้นำตนเอง (Initiative and Self Direction)
- ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม (Social and Cross-cultural Skills)
- การเพิ่มผลผลิตและความรู้รับผิดชอบ (Productivity and Accountability)
- ความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบ (Leadership and Responsibility)

2.2 ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี (Information, Media and Technology Skills) ซึ่งในศตวรรษที่ 21 นี้ นับได้ว่ามีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาก ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีทักษะดังต่อไปนี้คือ

- การรู้เท่าทันสารสนเทศ (Information Literacy)
- การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy)
- การรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศ (ICT (Information, Communications & Technology Literacy)

2.3 ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ซึ่งครอบคลุมไปถึงการคิดแบบสร้างสรรค์ การทำงานอย่างสร้างสรรค์ร่วมกับผู้อื่น และการนำความคิดนั้นไปใช้อย่างสร้างสรรค์

- การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving)

หมายความรวมถึงการคิดอย่างมีเหตุผล การคิดเชิงระบบ การคิดตัดสินใจและการคิดแก้ปัญหา

- การสื่อสารและการร่วมมือ (Communication and Collaboration) ซึ่งเน้นการสื่อสาร

โดยใช้สื่อรูปแบบต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพ ชัดเจน และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่า การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จะต้องมีความรู้และทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาในการกำหนดยุทธศาสตร์ และดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมกับบุคลากรต่างๆ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่สามารถทำงานในบริบทที่มีความซับซ้อน ต้องมีทักษะมีความรู้และมีภาวะของผู้นำ ผู้นำถูกคาดหวังให้ทำงานร่วมกับครู นักเรียน ผู้ปกครอง สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้มีความมั่นใจได้ว่าความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนทุกคนได้รับการตอบสนอง ดังนั้นการบริหารในยุคศตวรรษที่ 21 ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จะส่งผลต่อการบริหารที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารจะต้องบริหารงานโดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ในโลกนี้อย่างมหาดลและคุณธรรมจริยธรรมหรือหลักธรรมต่างๆ ซึ่งต้องยึดเป็นหลักในการครองตน ครองคน ครองงาน ในสภาวะการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ให้การบริหารการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นไปด้วยความถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

หลักไตรสิกขา

ความหมายของคำว่า สิกขาหรือการศึกษา ในพระพุทธศาสนาพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2542) ได้ให้ความหมาย ดังนี้ คำว่า ศึกษา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นภาษาบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกับสิกขา คือหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาการศึกษา มาจากคำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่าเอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็น เมื่อรวมกันและแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเองเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้องได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จากการดับทุกข์ (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2544: 3-4)

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาดำเนินทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎกว่า ภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 ประการนี้ สิกขา 3 ประการมีอะไรบ้าง คือ 1. อธิศีลสิกขา 2. อธิจิตสิกขา 3. อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 87 : 318) (กรมการศาสนา, 2525: 260)1 ส่วนคำว่า ตี หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา.อธิจิตสิกขา. อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยมีความหมายตามพระไตรปิฎกดังนี้ 1) อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหุฏฐกสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มั่งคิล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจรเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธ์เล็ก สีลขันธ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 48) 2) อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง การสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหุฏฐกสูตรตนิเทศ คัมภีร์มหานิทเทศ ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร์ ปิติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่เพราะวิตกวิจาร์ สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีแต่ปิติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอรียะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49) 3) อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ 4 เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้ง

เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ สามารถทำลายอภิสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคฤหัสถ์สุตต นิเทศ คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญาประกอบด้วย ปัญญา อันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุลถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอ รู้ตาม ความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” ... “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)” ... “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” ... “นี้ทุกข์ นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้ อภิสวะ” ... “นี้อภิสวะสมุทัย” ... “นี้อภิสวะนิโรธ” ... “นี้อภิสวะนิโรธคามินีปฏิปทา” “นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 ข้อ 10 : 49)

หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นคนสมบูรณ์แบบตามแนวพุทธ ไตรสิกขา จึงจัดอยู่ในมรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) คือ ควรทำให้เกิดมีขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา มีอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ อธิศีลสิกขา สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง อธิจิตตสิกขา สิกขา คือจิตอันยิ่ง หมายถึงสมาธิ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่น สมาธิอย่างสูง อธิปัญญาสิกขา สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อความเกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เป็นการปฏิบัติธรรมให้เกิด ศีล สมาธิปัญญา เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับแนวทางดำเนินอันประเสริฐของชีวิต เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ ก็คือการเดินตามมรรค เรียกได้ว่า ไตรสิกขา คือหลักธรรมที่ย่อยจากมรรค 8 เมื่อย่นรวมกันแล้วเหลือเพียง 3 คือ ศีล - สมาธิ - ปัญญา

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึงการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง เพราะศีลเป็นเครื่องข่มจิต ข่มที่ตัวจิตไม่ให้ตามใจในกิเลส สมาธิ เป็นเครื่องข่มกิเลส ไม่ให้มาเบียดเบียนจิตได้ ปัญญา เป็นเครื่องขุดรากถอนโคนกิเลส ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็น มรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีลเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และกระบวนการที่สำคัญในการศึกษาตนเอง พัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วยปัญญา เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21

หลักไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกคน ทุกหน่วยงาน โดยเฉพาะทางการศึกษา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในยุคของศตวรรษที่ 21 ต้องมีการบริหารจัดการให้เด็กและเยาวชนได้รับการพัฒนาให้มีทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อจะได้ตามกระแสสังคมของนานาประเทศ การศึกษาดุจจะมุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและสอดคล้องกับสังคมในอนาคต ไม่ว่าจะยุคสมัยใด ธรรมะยังคงมีค่าเสมอสำหรับผู้ผู้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา คือ สมาธิ ปัญญา ที่เป็นหลักดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ ผู้บริหารการศึกษาที่จะประสบความสำเร็จในการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบัน ควรประยุกต์ใช้กระบวนการปฏิบัติ หรือ กระบวนการพัฒนา 3 ด้าน ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้ คือ เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมขององค์กรการศึกษา

ผู้นำหรือผู้บริหารการศึกษา ต้องรู้จักรักษาศีล ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลในธรรม เพราะผู้บริหารที่มีศีลจะรู้จักข่มใจ ซึ่งในยุคที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย รวดเร็ว บางครั้งเกิดกระแสในสังคมที่ผิดๆ ถ้าหลงระเหิงไปกับกระแสสังคมจนเกิดความโทสะ โสภะ โมหะ หากผู้บริหารการศึกษารักษาศีล 5 ให้ถึงพร้อม ไม่คิดทำร้ายผู้อื่น ไม่คิดเห็นประโยชน์ส่วนตัว ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปลิ้นปล้อน หลอกลวง หรือพูดคำหยาบคายเพื่อจู่โจมเพื่อนร่วมงาน และการรักษาสุขภาพให้มีบุคลิกภาพที่ดี ไม่ติดยาเสพติด เป็นแบบอย่างที่ดีในองค์กรการศึกษา ประรณาดีกกับคนในองค์กร ก็จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน มีความเคารพ นับถือ ศรัทธา ไว้วางใจให้เป็นผู้นำองค์กรสู่ความสำเร็จ

2. การประยุกต์ใช้ สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณา

ตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำการใด ๆ การบริหารในยุคที่มีการสื่อสารเชื่อมต่อกันได้อย่างง่ายดายในโลกใบนี้ สื่อที่มีอยู่ในปัจจุบันมีทั้งดีและไม่ดีอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้บริหารการศึกษาที่มีการพัฒนาจิตใจให้เกิดสมาธิ ย่อมทำให้มีสติยั้งคิดให้มีสติและรอบคอบในการทำงานแต่ละครั้ง เพราะสมาธิเป็นสิ่งสำคัญที่ จะทำให้การทำงานประสบผลสำเร็จด้วยสติเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต การฝึกสมาธิสามารถช่วยพัฒนาตนเองได้ ทำให้มีสติ ทำให้เรา คิดดี พูดดี และทำดี ทาให้การตัดสินใจเฉียบคมขึ้น และผิดพลาดน้อยลงการมีสมาธิดีเยี่ยม ขณะทุกสิ่ง และสามารถพัฒนายกระดับจิตใจให้เป็นคนดี

มีเมตตา กรุณา และมีผลทำให้อารมณ์ ราบรื่นแจ่มใสขึ้น และเมตตา กรุณา ความมีไมตรีความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ความกตัญญู เมื่อฝึกจิตดี ๆ เราจะเกิดความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียร พยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความรับผิดชอบ เมื่อสมาธิมา ปัญญาเกิด ทำให้งานสิ่งใดที่ลงมือทำนั้นประสบความสำเร็จ

3. การประยุกต์ใช้ ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นและสามารถแยกแยะวิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้ชัดเจน การศึกษาในยุคปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งปัจจุบันนี้มีวิธีการสื่อสารได้หลายทาง เช่น โทรศัพท์มือถือ อีเมล เฟสบุ๊ค การส่งจดหมายทางอินเทอร์เน็ต (E-mail) ฯลฯ ทำให้สามารถติดต่อกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในรูปแบบต่างๆ ได้ตลอดเวลา ผู้บริหารจะต้องเรียนรู้ และใช้ปัญญาวิเคราะห์ตรึกตรอง ข้อมูลข่าวสาร ข้อเท็จจริง ความรู้สึก ความคิด ความต้องการ รวมไปถึงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียต่อการศึกษา

สรุป

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุกลุ่กลามไปทั่ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบันนับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ตามกระแสโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นในยุคของศตวรรษที่ 21 ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้ผู้คนเห็นห่างจากธรรมชาติ คุณธรรม จริยธรรม เพราะเหตุที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักของคุณธรรม จริยธรรมนี้เอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากมายดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้ภาวะการณ์ที่เป็นเช่นนี้การมีผู้นำที่ดีที่ประพฤติตนตามหลักธรรม เพื่อให้เป็นผู้มี คีล สมาธิ ปัญญา สามารถคิดไตร่ตรอง ควบคุมตนเองให้เป็นผู้บริหารที่น่าเคารพ ศรัทธา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขา มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนนานาประเทศได้เตรียมพัฒนาประชากรให้เป็นผู้ที่มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ซึ่งทักษะหนึ่งที่สำคัญคือ การเป็นพลเมืองที่ดี มีทักษะชีวิตและการทำงาน การรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งหลักไตรสิกขาที่ประยุกต์ใช้เป็นกระบวนการพัฒนาผู้นำหรือผู้บริหารการศึกษา เพื่อส่งผลต่อการบริหารการศึกษาที่จะสร้างให้ประชากรเป็นพลเมืองที่ดี ก้าวเข้าสู่โลกแห่งการเปลี่ยนแปลง กรเรียนรู้ไม่มีวันจบ ส่งให้เด็กและเยาวชนซึ่งจะเป็นประชากรของชาติ ให้เป็นผู้มี คีล สมาธิ ปัญญา เกิดความสงบมั่นคง การใช้ปัญญาไตร่ตรอง จิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วุ่นวายในการทำงาน ใช้ปัญญาวิเคราะห์ให้รู้ทันสื่อโซเชียล ใช้ปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ จนเกิดนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในยุคแห่งศตวรรษที่ 21 ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2525). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 20. พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒ อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กัญญา เอี่ยมพญา (2564). การจัดการศึกษาในยุคโลกาภิวัตน์. วารสารครุศาสตร์บริหารกรณฯ, 8(1). 101-114.
- ชมพู เนื่องจำนงค์ ภัทรยุทธ โสภอัครวรรณ์ และ อัจฉรา ธนีเพียร. (2563). กรอบทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 กับการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน. วารสารวิชาการ สถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 6(1). 623-640.
- ธงชัย สิทธิกรณ์ (2559). การออกแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.birdkm.com/outside-classroom/outsideclass/newlearningc21>
- พระครูศรีธรรมวรกรณ์. (2562). การประยุกต์ไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ในศตวรรษที่ 21. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (ม.ป.ป.). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. (2544). ธรรมพรรณบัญญัติการศึกษา. กรุงเทพฯ: ประชาธรรม.
- ลานธรรมจักร. (2563). มรรค 8 กับไตรสิกขา. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2564 จาก <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=1&t=40099>
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2556). กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษากรณีทัศนะต่อการศึกษาศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: ทิพยวิสุทธี.
- อดุลย์ วังศรีคุณ. (2557). การศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21: ผลผลิตและแนวทางการพัฒนา.